

BARNFAMILJERNAS EKONOMI

Av fil. dr SVEN RYDENFELT

ETT LEDMOTIV i den svenska socialpolitiska debatten har varit tesen att barnfamiljerna till följd av barnkostnaderna genomgående fått bära en alltför tung börda och i jämförelse med ensamstående och barnlösa fått nöja sig med en orimligt låg konsumtionsstandard. Artikelrubriker sådana som »Barnfamiljerna — samhällets parias» är karakteristiska för denna uppfattning.

Ett första villkor för en saklig debatt på detta område måste vara att barnfamiljernas ekonomiska situation i jämförelse med andra familje- och hushållstyper ordentligt utreds. Att detta hittills inte skett förklarar åtminstone delvis varför argumenteringen i så stor utsträckning förts med hjälp av känsloladdade slagord och missvisande generaliseringar. Med hjälp av ett färskt statistiskt material över inkomst- och levnadskostnadsförhållandena i vårt land år 1958 skall vi i denna artikel i stora drag söka kartlägga barnfamiljernas ekonomi.

Ur en »Preliminär redogörelse för inkomst- och yrkesfördelningen år 1958», utarbetad av Statistiska centralbyrån och daterad november

1959 (föreligger när detta skrives endast i stencilerad form), återger vi följande uppgifter gällande antal inkomsttagare med över 1 200 kronors inkomst jämte medelinkomst för olika civilståndsgrupper.

Civilstånd och kön	Antal inkomsttagare	Inkomstmedeltal (kr)
Ogifta män	708 507	7 647
Ogifta kvinnor	540 437	6 350
Gifta män	1 672 178	13 030
Gifta kvinnor med egen inkomst	708 227	4 905
Förut gifta män	148 621	8 589
Förut gifta kvinnor	266 396	6 046

Redogörelsen upptar — med undantag för gruppen gifta kvinnor — endast sådana personer som deklarerar för minst 1 200 kronors inkomst. I de olika grupperna, särskilt bland de ensamstående, finns emellertid ganska många som inte kommer upp till denna inkomst. Medelinkomsten räknat på totalbefolkningen inom varje grupp blir därför lägre än vad siffrorna i föregående tablå utvisar. I efterföljande tablå har vi räknat fram medelinkomsten för totala antalet personer fyllda 17 år (enligt Statistisk årsbok 1958, sid. 13) inom resp. grup-

per. Giftna män och kvinnor har slagits samman under beteckningen giftna par. I sista kolumnen har vi även räknat fram den genomsnittliga disponibla inkomsten efter skatt.

Civilstånd och kön	Totala antalet personer	In-	In-
		komst- medel- tal Kr	komst efter skatt Kr
Ogiftna män	765 000	7 150	5 950
Ogiftna kvinnor	645 000	5 450	4 650
Giftna par	1 740 000	14 550	12 050
F. giftna män	180 000	7 250	6 000
F. giftna kvinnor	365 000	4 650	4 050

Om en ogift man har *samma årsinkomst* som ett gift par, bör han kunna leva på en högre materiell standard. Av föregående tablå framgår emellertid, att ogiftna män i genomsnitt har mindre än hälften av de inkomster som giftna par har. Hur skall detta anmärkningsvärda faktum förklaras?

Varför tjänar giftna män så mycket mer än ogiftna?

En del av skillnaden förklaras av att de allra yngsta och de allra äldsta årsklasserna med förhållandevis låga inkomster utgör en något större andel av de ogiftna än av de giftna männen. En annan och sannolikt större del av skillnaden förklaras av att de giftna i fråga om förvärvsförmåga utgör ett *positivt urval*, vilket också kan uttryckas så att en relativt större del svaga, sjukliga, partiellt arbetsföra eller

missanpassade med nedsatt förvärvsförmåga återfinnes i gruppen ogiftna. Slutligen arbetar av allt att döma de giftna på det hela taget hårdare än de ogiftna, vilket kan hänföras till vad man i vetenskapligt språkbruk kallar en »pull»- och en »push»-effekt. Den gifte mannen har någonting att arbeta för, är fäst vid sin familj och vill ge den en hygglig standard. Men det händer nog också att familjen aktivt driver på honom. Anmärkningar som »Varför kan inte vi hålla oss med bil, när Pär och Pål och alla andra kan det?» har en förunderlig förmåga att sätta fart på den lataste karl.

Enligt föregående tablå har ett gift par i genomsnitt dubbelt så hög disponibel inkomst efter skatt som en ogift eller förut gift man. Utifrån dessa siffror ligger slutsatsen nära till hands att ett gift par utan minderåriga barn har ungefär samma konsumtionsstandard som en ensamstående ogift eller förut gift man. En sådan slutsats är dock helt felaktig.

Den gifte mannen har en hustru som — om vi håller oss på det materiella planet — ger honom en omfattande service i form av matlagning, bakning, tvätt, klädvård, städning etc. För att få samma *reella* standard skulle den ensamstående ogifte eller förut gifte mannen få anställa en hushållerska, och det har han — om han har medelinkomst — ingen ekonomisk möjlighet att göra.

I realiteten är den gifte mannens standard därför betydligt högre. Missvisningen i tablån förklaras av att hustruns *faktiska* inkomster av sitt arbete i hemmet — i motsats till hushållerskans eller hembiträdets — är skattefria. Om dessa inkomster varit skattepliktiga, skulle det gifta parets deklarationspliktiga årsinkomster ökat med ett belopp motsvarande vad dessa arbetsuppgifter skulle kostat, om utomstående arbetskraft anlåtats. Säg 5- å 6 000 kr. Skattefriheten är ett av de sätt varpå samhället stimulerar äktenskapsbildningen och gynnar äktenskapet som institution.

Även frånsatt värdet av hustruns arbetsinsatser i hemmet är det gifta parets disponibla inkomster per person i genomsnitt lika höga som den ogifte eller förut gifte mannens och betydligt högre än den ogifta eller förut gifta kvinnans. Räknar man med det marknadsmässiga värdet av hustruns arbetsinsatser — nödvändigt om uppgifterna skall bli jämförbara — blir det gifta parets ekonomiska situation så överlägsen, att makarna mycket väl kan ha ett eller två barn utan att deras reella standard genomsnittligen sjunker under de ensamståendes.

Den vanliga föreställningen att barnfamiljernas reella standard *normalt* skulle vara betydligt sämre än ensamstående personers förefaller ogrundad.

Barnlösa familjers och barnfamiljers standard

Kvar står nu uppgiften att jämföra standarden hos familjer *utan* med standarden hos familjer *med* minderåriga barn. Har den barnlösa familjen *samma inkomst* som barnfamiljen är det självklart, att barnfamiljens materiella standard blir lägst. En väsentlig uppgift i detta sammanhang — liksom vid jämförelsen mellan ogifta och gifta — blir emellertid att undersöka huruvida medelinkomsten hos barnlösa familjer skiljer sig från medelinkomsten hos barnfamiljer. Statistiska centralbyråns förutnämnda preliminära redogörelse för inkomstfördelningen 1958 skiljer inte mellan gifta par *utan* resp. *med* minderåriga barn och ger alltså på denna punkt inga upplysningar.

En viss ledning för en dylik bedömning finner man emellertid i den undersökning över levnads-kostnaderna 1958 som Socialstyrelsen redovisar i Sociala meddelanden (Statistisk information, nov. 1959). I tabell 3 över konsumtionens fördelning finner man följande uppgifter gällande total konsumtion för personer under 67 år i olika grupper (kronor per hushåll och år):

Ensam man	8 151
Ensam kvinna	6 745
Makar utan barn	11 866
Makar med barn	13 814

Kategorin »Makar med barn» i föregående tablå avser »rena» barn-

familjer. Räknar man med även makar med minderåriga och/eller studerande på annan ort som undersökningsåret uppnått högst 21 års ålder, stiger barnfamiljernas genomsnittliga konsumtion från 13 814 till 14 083 kronor.

Liksom tidigare ifråga om inkomsterna gäller också här att siffrorna i föregående tablå inte är direkt jämförbara, därför att värdet av hustrurnas arbete i hemmet inte medräknats. I tidigare nämnda redogörelse i Sociala meddelanden skriver förste aktuarie Arne Näverfelt härom: »En annan naturaförman av väsentlig betydelse är husmödrarnas arbete i hemmet, vilket tillför hushållen en mängd konsumtionsvaror och tjänster.»

Vid en jämförelse mellan barnlösa familjer och barnfamiljer bör man också ta hänsyn till att värdet av hustruns arbete i hemmet är högre i den senare än i den förra familjen. En make som förlorat sin hustru, får normalt betala betydligt mer för en husföreståndarinna, om han har minderåriga barn än om han är ensam. Att en barnfamilj kommer upp i en högre *reell* konsumtion, därför att hustrun här får arbeta hårdare än i en barnlös familj, är i grund och botten samma sak som att familjen kommer upp i högre konsumtion ju hårdare mannen arbetar.

Att makar med barn enligt närmast föregående tablå har en total konsumtion om 13 814 kr., medan makar utan barn endast har 11 866,

förklaras delvis av barnbidrag och familjebostadsbidrag. För barnfamiljen som i socialstyrelsens nämnda undersökning har i medeltal 1,9 barn, utgör dessa bidrag i genomsnitt cirka 1 050 kr. Detta är dock inget nettotillskott. Ett överslag ger vid handen, att barnfamiljerna genomsnittligen i skatt betalar omkring 40 procent av sina bidrag själva. Även utan dylika statliga bidrag skulle den »rena» barnfamiljens konsumtion legat omkring 1 300 kr. över den barnlösa familjens. Räknar man in även barnfamiljer med studerande upp till 21 år, stiger skillnaden till 1 600 kr. Och räknar man slutligen även med värdet av hustruns arbete i hemmet, stiger skillnaden ytterligare.

Att barnfamiljernas genomsnittliga konsumtionsstandard rätt väl tål att jämföras med de barnlösa familjernas framgår också av följande tablå, vars uppgifter hämtats ur förut citerade artikel i Sociala meddelanden för nov. 1959. Siffrorna gäller det årliga värdet av sådan konsumtion som brukar betraktas som tämligen lyxbetonad.

	Makar	
	utan barn	med barn
Alkoholhaltiga drycker och tobak	669	540
Nöjen och rekreation	170	241
Radio- och musikinstrument	295	225
Klockor, smycken m. m.	133	102
Bilar och motorcyklar	1 045	1 078

Att barnfamiljen i genomsnitt anser sig ha råd att offra mer av sina

inkomster på nöjen och bilar än den barnlösa familjen är onekligen anmärkningsvärt.

På det hela taget synes den *reella* standarden hos familjer med ett eller två barn i genomsnitt rätt väl tåla att jämföras med standarden hos barnlösa familjer. I varje fall gäller detta om ettbarnsfamiljerna, dvs. om bortåt hälften av alla barnfamiljer.

Systemet med generella bidrag

Det material vi här presenterat ger vid handen, att genomsnittskillnaderna i reell standard mellan barnfamiljer och övriga medborgare är för små och för osäkra för att motivera ett system med *generella* bidrag åt barnfamiljerna. Under ett sådant system blir sannolikheten för att man överför inkomster från sämre situerade till bättre nästan lika stor som motsatsen. I flertalet fall kommer överföringarna att ske mellan personer med ungefär samma standard.

De siffror vi här anförat över genomsnittlig inkomst och standard gäller emellertid en population, där spridningen mellan de olika värdena är mycket stor. Av vårt lands 1 740 000 gifta män år 1958 hade enligt inkomststatistiken över 300 000 under 6 000 kronors inkomst, medan 57 000 hade över 30 000.

Hur många av dessa 300 000 gifta män med mindre än 6 000 kronors inkomst som hade minderåriga

barn, framgår inte av statistiken. Bekant är dock att ett stort antal barnfamiljer i vårt land har så små inkomster, att deras standard blir oacceptabelt låg. Så små inkomster att generella bidrag inte räcker som hjälp.

Den som verkligen vill hjälpa de allra sämst situerade barnfamiljerna till en människovärdig standard, måste gå in för ett system med behovsprövade bidrag, och dessa bidrag måste för de mest vanlottade vara betydligt större än de generella barnbidragen. Ekonomiskt utrymme för dylika bidrag kan emellertid i nuvarande statsfinansiella läge inte beredas annat än genom avveckling av de generella bidragen. En sådan avveckling får i praktiken ske successivt, och det statistiska material vi här anförat, talar starkt för lämpligheten av att börja med bidraget till första barnet.

Detta material stöder inom parentes dåvarande socialminister Strängs yttrande 1953 (prop. nr 138), enligt vilket »det inte torde kunna göras gällande, att det föreligger ett allmänt behov av särskilda stödåtgärder i fråga om denna familjetyp» (ettbarnsfamiljen).

En svart fläck i Social-Sverige

Såväl allmänhet som politiker slår sig gärna till ro vid tanken på de generella barnbidragen, som innevarande budgetår kostar bortåt 800 milj. kr. Man gör inte klart för

sig att den absoluta huvudparten av dessa bidrag går till familjer med normala eller mer än normala inkomster, och att de bidrag som går till de sämst ställda inte räcker till för att lyfta upp dem ur misären.

Glädjande nog har på sistone allt fler människor fått upp ögonen för det faktum att Social-Sverige alltså har kvar en hel del svarta fläckar i form av s. k. nödlidande minoriteter. En betydelsefull sådan är barnfamiljerna i de allra lägsta inkomstklasserna. Hur länge skall det egentligen dröja, innan vi får en offentlig utredning till stånd, som ordentligt undersöker hur många dessa familjer är, under vilka förhållanden de nu lever, och vilka åtgärder som krävs för att ge dem en mer människovärdig tillvaro?

Ytterligare ett argument har spelat en viss roll i debatten om barnfamiljernas ekonomi, och vi skall därför i korthet beröra det. Om två familjer, en *med* och en *utan* barn, har *samma inkomst*, blir barnfamiljens materiella standard lägst. Enligt nämnda argumentering är detta orättvist. Genom att fostra upp barn gör barnfamiljen en för samhället så värdefull insats, att den genom samhällsingripanden bör hållas skadeslös och ekonomiskt kompenseras därför, och detta även i sådana fall då den har normala eller övernormala inkomster. Ett dylikt ingripande kommer i realiteten att innebära att inkomster

skattevägen överförs från den barnlösa familjen till barnfamiljen. Överföringen kan ske i form av barnbidrag, barnavdrag eller på annat sätt.

Emot denna argumentering kan invändningar göras. Giftpar utan minderåriga barn — som gift sig i fertil ålder — är i det absoluta flertalet fall sådana som antingen kommer att få barn eller redan har haft det. Endast drygt 10 procent av dessa giftpar får inga barn, och enligt läkarsakkunniga beror detta i de allra flesta fall på att de inte kan få barn. Dessa giftpar som vill ha barn men inte kan få det, uppfattar i regel sin barnlöshet som en olycka, som en av livets stora besvikelser. Kan det verkligen uppfattas som orättvist, om dessa barnlösa kan trösta sig med en något högre materiell standard än barnfamiljen med samma inkomst? Och om slutligen giftpar i relativt sällsynta undantagsfall avstår från barn, trots att de kan få barn, bör de då inte i ett någorlunda fritt och demokratiskt samhälle få lov att göra detta utan att utsättas för ekonomiska repressalier? Bör inte ett sådant val falla inom ramen för det fria konsumtionsvalet?

Naturligtvis kostar barn pengar. Familjer som skaffar sig barn, får därför avstå från en massa saker som de utan barnen skulle haft råd till. Men glädjen över barnen uppväger i regel mer än väl dessa besparingar och försakelser.

Också en bil kostar pengar, och

familjer som skaffar sig bil, får därför avstå från en massa saker som de utan bilen skulle haft råd till. Men glädjen över bilen uppväger i regel mer än väl dessa besparingar och försakelser.

Det egendomliga i denna jämförelse är, att när en familj skaffar

sig bil, så betraktas detta — trots försakelserna — som uttryck för en kraftig och glädjande standardhöjning. Men när en familj skaffar sig barn, betraktas detta — åtminstone av våra professionella socialpolitiker — som uttryck för en nära nog katastrofal standardsänkning.